

ORTAÖĞRETİM OKULLARINDA ÖĞRETMEN MORALI

Yrd. Doç. Dr. Ayhan Ural*

Dok. Öğr. Orhan Aksoy**

ÖZET

Bu çalışmada, ortaöğretim okullarında çalışan öğretmenlerin moral düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Betimsel bir nitelik taşıyan bu çalışmada veriler, anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma evrenini, 2004-2005 öğretim yılında, Bolu ili merkezinde bulunan 15 ortaöğretim okulunda en az bir yıldır görev yapmakta olan 526 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme yöntemi ise olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden “basit tesadüfî örnekleme yöntemi” ile seçilen 282 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin “maaş doyumunu”, “eğitim öğretim programına ilişkin sorunlar” ve “toplumdan görülen destek” moral alt boyutlarına ait moral düzeyleri “Genellikle Düşük”, diğer moral alt boyutlarına ait moral düzeyleri ise “Genellikle Yüksek” bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim Öğretmeni, Öğretmen Morali.

Abstract

In this study, it is aimed to determine the moral level of secondary education school teachers, to reveal whether these levels indicate differences as regards to the personal variables of teachers. The research population is consisted of 526 secondary school teachers who work at schools located in the city centre of Bolu, and who were working during 2004-2005 academic year having at least one year experience in teaching in 2004-2005 semester. During the study the qualitative data were collected through a questionnaire. Teacher (n=282) who were selected randomly by “simple coincidental sampling method” formed the sample of this study by using the probability based method. The results of this study indicated that the sub-moral levels of teachers such as “the salary satisfaction of the teacher”, “problems related to the education program”, “the support that the teacher gets from the society” are “Generally Low” and the other sub-moral levels are “Generally High”.

Key Words: Secondary School Teacher, Teacher Moral.

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

** Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Doktora Programı Öğrencisi

GİRİŞ

İşbirliği gereksiniminden doğan örgütler insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların yaşadığı her yer ve dönemde örgütler de var olmuştur. Başlangıçta gereksinimlerini tek başlarına karşılama durumunda olan insanlar, zamanla artan gereksinimlerini karşılamak üzere ve doğanın zorlayıcı koşullarına karşı yaşamlarını sürdürebilmek için diğer insanlarla bir araya gelmek zorunda kalmışlardır. Böylece insanlar bireysel güçlerini aşan amaçlarını gerçekleştirebilmek için, sınırlı fakat farklı düşünme, kavrama ve fiziksel becerilere sahip diğer insanlarla bütünleşerek çeşitli örgütler kurmuşlardır (Blau ve Scott, 1962:5).

Her birey, bir örgüte girerken, bazı gereksinimler ile beklentilerin etkisi altında davranır. Bu gereksinimler karşılanmaz ve beklentiler gerçekleşmezse, o örgütün bir üyesi olarak, morali bozulur (Bursalıoğlu, 1998:25).

Moral günlük yaşamda, çok sık kullanılan, ancak tanımlanma çabasına girildiğinde, somut ölçüler içinde ele alınamayan soyut bir kavramdır. Soyutluğu yaratan en önemli neden, moralin duygusal kökenlere dayanmasıdır. Ne için olursa olsun, moral çok genel anlamda “yaşama sevinci”, “varolma coşkusu” olarak tanımlanabilir. Bu sevinç ya da coşku bir bağlılık anlamını içerir. Bağlılık yaşama, işe, başkalarına, örgüte, kuruma, topluma, vb. hususlara karşı olabilir (Aşkun, 1978:468). Unruh ve Turner (1970)’a göre moral, bireyin amaçları ile içinde bulunduğu durum arasındaki farka ilişkin algılarının oluşturduğu zihinsel bir durum ya da tutumdur.

Bireysel algılara dayalı zihinsel ve coşkusal bir durum olarak moralin, bireyin işine karşı olumlu ya da olumsuz bir tutum geliştirmesinde, etkili olabileceği düşünüldüğünde, örgüt açısından önemi daha kolay anlaşılmaktadır (Aydın, 2000:106). Burada bireyin algısı önemlidir. Başkalarının önemli bulmadığı bir başarıyı birey önemli olarak algılıyorsa, moralinin yüksek olması beklenmektedir (Alıç, 1995:88).

Brown ve Sikes (1978) morali, “kişinin işine karşı gösterdiği duygusal ve zihinsel tepki” olarak tanımlamışlardır. Şenatalar (1978) ise morali; birey veya grubun çalışma arzusunu tayin eden bir düşünsel durum ve davranış olarak tanımlamaktadır. Şenatalar (1978)’e göre moral bireysel anlamda, bireyin işine karşı duygusal tutumunu kapsar. Moral, grup açısından incelendiğinde; kişisel bir ruh hali olarak değil bir grubun sosyal reaksiyonları veya davranışları olarak açıklanmaya çalışılır. Bu bağlamda, grup içindeki dayanışma duygusu, grubun çalışma hedefleri ile bütünleşme, grubun başarısı konusunda iyimser tutumlar daha çok önem kazanmaktadır.

Bu tanımlara göre, işlerine karşı olumlu tutumlar gösteren bireyleri yüksek moralli, olumsuz tutumlar gösterenleri de düşük moralli olarak nitelendirmek olasıdır.

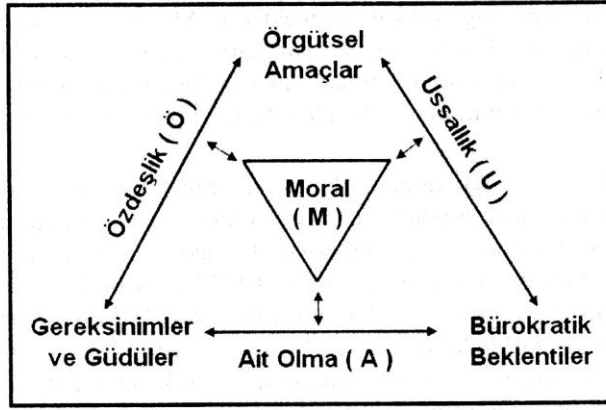
Moral kavramının birey ve örgütler için önemli olduğu bu denli vurgulanmasına karşın, henüz üzerinde herkesin fikir birliğine vardığı ortak bir moral tanımının bulunmadığı dikkat çekmektedir. Moral kavramı, iş doyumunu ve güdüleme ile karıştırılmakta ya da onların kapsamında görülmektedir. Moralin yanlış yorumlanması, onun bu kavramlara yakın anlamlar içermesinden kaynaklanabilmektedir. Oysa bu kavramlar moralden farklı fakat moral ile yakından ilgili kavramlardır.

Lawler (1976), iş doyumunu, bir işgörenin işini ya da iş yaşamını değerlendirmesi sonucunda duyduğu haz ya da olumlu duygusal durum olarak ifade etmektedir. İş doyumunu ancak işin özellikleri ile işgörenin gereksinimleri arasında denge kurulduğu takdirde ortaya çıkar (Davis, 1977:73). Moral ise işgöreni, örgütün amaçları için çalışmaya gönüllü kılan bir tutumdur. Doyumun ürünü olmasına karşın, morali ondan farklı kılan iki özellik vardır. Birincisi; doyumun daha çok geçmişe ve şimdiki duruma yönelik olmasına karşılık, moral daha çok geleceğe yöneliktir. İkincisi; doyumun bireysel bir duygu ve bireyin benliğine dayanmasına karşılık, moral daha çok birlikte olmaya, örgütte kümede bulunmaya, ortak amaç edinmeye dayanmaktadır. Moral, örgütsel bir kavramdır. Örgütün toplumsal ve işlevsel çevresinin tüm faktörleri işgörenlerin morali üzerinde etkide bulunur. Doyumu etkileyen tüm faktörler morali de etkiler (Başaran, 1982:10).

Güdülenme de moral ile yakından ilgilidir. Özellikle moral, bireyin gereksinmelerinin karşılanması koşuluna dayandığından güdülenme sonucunda ortaya çıkar (Halloran, 1986:219). Güdülenme, insanın gereksinmelerini doyumaya, amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik davranışlarını yapmasına yol açan zorlanmayı anlatan genel bir terimdir (Başaran, 2000:16). Örgüt üyelerinin işlerinde gösterdikleri çabayı sağlayan güdülemenin düzeyi, bir bakıma morali yansıtır. Örgüt bakımından güdülenme, bir üyeyi çalışmaya başlatan ve devam ettiren güçler topluluğunu açıklar (Bursalıoğlu, 1998:162).

Literatürde Getzels – Guba modeli olarak bilinen modele göre, morali oluşturan öğeler analiz edilerek formüle edilmiştir. Bu modele göre moral; ussallık, özdeşlik ve ait olma arasındaki etkileşimin bir fonksiyonudur. Şekil 1'de görüldüğü gibi, formülde kullanılan "ussallık" bürokratik beklentilerle örgütsel amaçlar arasındaki uyum; "özdeşlik" bireyin gereksinimleri ve güdülleri ile örgütsel amaçlar arasındaki uyum; "ait olma" ise bireyin gereksinimleri ve güdülleri ile bürokratik beklentiler arasındaki uyum anlamına gelmektedir. Yani $Moral=f(U_x \times \bar{O}_x \times A)$ 'dir. Kuramsal olarak, bu üç öğeden herhangi birinin düzeyinin düşük olması, moralin yüksek olmasını engellemektedir (Hoy ve Miskel 1982:67).

Şekil 1: Moralin Bileşenleri

$$\text{Moral} = f(U \times \ddot{O} \times A)$$

Kaynak : Wayne K. Hoy ve Cecil G. Miskel. **Educational Administration**. New York: Random House, 1982, s.69.

Bir davranış, hem bürokratik beklentileri hem de bireysel gereksinimleri ve güduları doyurucu olduğunda, örgütle ilgili doyum artar. Buna göre örgütsel doyum, bürokratik beklentilerle bireysel gereksinimlerin uyumlu olmasına bağlıdır. Bireysel gereksinimlerin karşılanması sonunda elde edilen doyum, örgütsel doyum değildir. Bir örgütün yeterliliği, örgütün bireylere sağladığı bireysel doyumlarla, kendi varlığını koruma, sürdürme gücüdür. Bu, örgütün denge gücü olarak da ifade edilebilir. Bu denge gücü, bireysel doyumla bireysel özverinin dengelenmesidir. Örgüt, bu denge yolu ile varlığını korur (Hoy ve Miskel 1982:67).

Moral konusundaki bilimsel araştırmaların bulguları temel olarak bazı etkenler üzerinde yoğunlaşmasına karşın, moral kavramının çok boyutlu olduğu, başka bir deyişle, çok çeşitli etkenlerin iş gören moralini etkilediği söylenebilir.

Eren (2001) bir örgüt ortamında iş görenlerin morallerini olumlu yönde etkileyen etkenleri aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

İş gören moralini olumlu etkileyen etkenler:

- Birlik ve beraberlik duygusu.
- Direngenlik ve vazgeçmeme arzusu.
- Canlılık ve hareketlilik.
- Tatminsizliğe ve hayal kırıklığına karşı direnme.
- Amaçlara bağlılık ve lidere hayranlık.

İş gören moralini olumsuz etkileyen etkenler:

- Duygusuzluk,
- Gevşeklik,
- Kavga ve çatışmalar,
- Kıskançlıklar ya da çekememezlikler,
- İşbirliği duygusunun yokluğu,
- Kötümserlik.

İster kişisel ister kümesel olsun moralin varlığı bir kez kabul edilince onun tanımlanması ve ölçülmesi önem kazanır. Burada karşılaşılan güçlük, moralin doğrudan doğruya ölçülmeye elverişli olmamasından doğmaktadır. Buna göre moralin kendisi değil, belirtileri, sebep olduğu davranışlar, kısaca sonuçları ölçülebilir. Nasıl insanda açlık duygusu, "mide kazanması" ve "dermansızlık" biçiminde kendini gösterirse, moral bozukluğu da bir takım olumsuz belirtilerle kendini gösterir (Tutum, 1979:180).

Eğitim sisteminin üretici rolünü üstlenen okulların temel öğelerinin başında yöneticiler ve öğretmenler gelmektedir (Bursalıoğlu, 1998:39). Çağdaş yönetim yaklaşımları, örgütün insan boyutuna büyük önem vermektedir. Eğitim örgütlerinde bu durum daha da belirgin olarak önem kazanmaktadır. Bu açıdan, çalışan bireylerin içinde bulunduğu psikolojik durum, onların işlerine ve birlikte çalıştıkları bireylere karşı tutumları, örgüt yönetiminde etkili bir rol oynamakta ve genellikle gizli kalmaktadır. Örgütlerin psikolojik yapılarının ve sorunlarının ortaya çıkarılması ise ancak bilimsel araştırmalarla olanaklıdır.

Öğretmen morali, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Öğrencilerin her gün morali bozuk öğretmenlerle karşı karşıya kalmaları, büyük kayıplara neden olmaktadır. Lester W. Anderson düşük öğretmen moralinin öğrenci başarısı üzerinde ölçülebilir etkisi olduğunu saptamıştır (Aydın, 2000:114). Yine Öğretmen morali ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik Koura tarafından yapılan araştırmada; öğretmen morali yükseldikçe öğrenci başarısının arttığı, öğretmen morali düştükçe öğrenci başarısının azaldığı ortaya konulmuştur (Alıç, 1985:48). Öğrenci başarısının öğretmen morali tarafından etkilendiği göz önüne alındığında, konunun önemi daha da iyi anlaşılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim okullarında çalışan öğretmenlerin moral düzeylerini –moral alt boyutlarına göre- belirleyebilmektir. Bu genel amaç çerçevesinde araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- ✓ Ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin moralleri;

- Öğretmenin okul müdürü ile olan uyumu,
- Öğretmenin meslekte elde ettiği doyum,
- Öğretmenin diğer öğretmenlerle olan uyumu,
- Öğretmenin maaş doyum,
- Öğretmenin iş yükü,
- Eğitim öğretim programına ilişkin sorunlar,
- Öğretmenin statüsü,
- Öğretmenin toplumdan gördüğü destek,
- Okulun olanakları ve hizmetleri,
- Toplumsal baskı, moral alt boyutları açısından hangi düzeydedir?

✓ Öğretmenlerin moral düzeylerine ilişkin görüşleri, moral alt boyutlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Yukarıdaki boyutlarıyla öğretmenlerin moral düzeylerinin belirlenmesi, verimliliklerini artırmada etkili bir araç olarak kullanılabilir. Eğitim sisteminin en önemli bileşenlerinden biri olan öğretmenler üzerinde yapılan bu araştırma, moral konusunda literatüre ve ilgililere katkı sağlaması bakımından da önemli olabilir.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Betimsel bir nitelik taşıyan araştırmanın evreni, 2004-2005 öğretim yılında, Bolu ili merkezinde bulunan ortaöğretim okulunda en az bir yıldır görev yapmakta olan 526 öğretmenden oluşmaktadır.

Araştırmada evrenin tamamı yerine örneklem alma yoluna gidilmiş olup olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden "basit tesadüfî örnekleme yöntemi" kullanılmıştır. Basit tesadüfî örnekleme yönteminde, evreni oluşturan her birimin örneklem içerisinde yer alma olasılığı aynıdır. Diğer bir anlatımla, birimler birbirinden bağımsız olarak eşit seçilme şansına sahiptir (Ural ve Kılıç, 2005:32).

Bu araştırmada; evrenin sınırlı, değişkenlerin nicel ve değerlendirmelerin ortalamalarla göre yapılmasından dolayı örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında aşağıda verilen formül kullanılmıştır (NEA, 1965:159; Özdamar, 2001:142)

$$n = \frac{N \cdot \sigma^2 \cdot Z_{\alpha}^2}{(N - 1) \cdot H^2 + Z_{\alpha}^2 \cdot \sigma^2}$$

n: Örneklem büyüklüğü (örnekleme dahil edilecek birey sayısı)

N: Evren büyüklüğü

σ : Standart sapma değeri

H: Standart hata değeri

z: Belirli bir anlamlılık düzeyine -yanılma olasılık değerine- " α " veya güven düzeyine " $1-\alpha$ " karşılık gelen ve teorik değer; $\alpha = 0,05$ için $Z_{0,05}=1,96$ 'dır.

Yukarıdaki formülde, evren büyüklüğü $N=526$, standart sapma değeri $\sigma=0,90$ ve evren ve örneklem ortalaması arasında izin verilebilir hata değeri (H) $\pm 0,1$ olarak alınmış ve yapılan analizler, anlamlılık düzeyi (α) $0,05$ alınarak değerlendirilmiştir. Bu parametrelere göre alınması gereken en az düzeydeki örneklem büyüklüğü $n=195$ olarak hesaplanmıştır.

Basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılarak -geri dönmeyecek ve geçersiz sayılabilecek anketler göz önünde bulundurularak- seçilen 320 öğretmenden anket doldurmayı kabul eden 307 öğretmene anket uygulanmış ve 282 anket geçerli bulunarak değerlendirilmeye alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada kullanılan veriler, Aksay (2005) tarafından yapılmış olan yüksek lisans tezi için toplanan verilerin bir bölümünden oluşmaktadır. Araştırmada, öğretmenlerin moral düzeylerini ölçmek üzere, Türkçe'ye Alıç (1985) tarafından çevrilen ve 100 maddeden oluşan "Purdue Öğretmen Moral Anketi" kullanılmıştır.

Adı geçen ölçeğe araştırmacılar tarafından en yaygın kullanıma sahip alfa (Cronbach) yöntemi ile güvenirlik analizi yapılmıştır. Anketin bütünü için Cronbach alpha $\alpha=0,94$ olarak bulunmuştur.

"Purdue Öğretmen Moral Anketi" sadece moralin genel bir düzeyini belirtmekle kalmamakta aynı zamanda, araştırmacıların öğretmen moralinin belli bölümlerini tanıyabilmesini de sağlamaktadır. Bu bölümler şu boyutlardan oluşmaktadır:

- (1) Öğretmenin okul müdürü ile olan uyumu -20 madde-,
- (2) Öğretmenlik mesleğinden elde edilen doyum -17 madde-,
- (3) Öğretmenler arasındaki uyum -15 madde-,
- (4) Öğretmen maaşları -7 madde-,
- (5) Öğretmenin iş yükü -13 madde-,
- (6) Eğitim-öğretim programına ilişkin sorunlar -5 madde-,
- (7) Öğretmenin saygınlığı (statüsü) -8 madde-,
- (8) Eğitimin toplumdan gördüğü destek -5 madde-,

(9) Okulun olanakları ve hizmetleri -5 madde-,

(10) Toplumsal baskı -5 madde-,

Purdue Öğretmen Moral Anketi'ndeki maddelerin bazıları olumlu, bazıları da olumsuz olarak sorulmuştur. Anketteki; 1., 5., 6., 8., 10., 11., 14., 18., 25., 30., 31., 34., 40., 42., 45., 54., 56., 60., 71., 72., 76., 79., 81., 85., 98. ve 99. maddeler olumsuz olarak ifade edilmiş ve puanlandırma aşağıdaki gibi yapılmıştır.

Olumlu Maddelerin		Olumsuz Maddelerin
<u>Ağırlık Puanı</u>	<u>Seçenekler</u>	<u>Ağırlık Puanı</u>
1	Hiç Katılmıyorum	4
2	Genellikle Katılmıyorum	3
3	Genellikle Katılıyorum	2
4	Tam Katılıyorum	1

Öğretmenlerin moral düzeylerinin belirlenebilmesi için, elde edilen ortalama puanların derecelendirilmesi, ankette kullanılan dörtlü derecelendirme ölçeğine uygun olarak 1 ile 4 arasında dört eşit parçaya bölünerek yapılmıştır.

<u>Moral Düzeyi</u>	<u>Puan Aralığı</u>
Düşük	1,00 – 1,75
Genellikle Düşük	1,76 – 2,50
Genellikle Yüksek	2,51 – 3,25
Yüksek	3,26 – 4,00

Öğretmenlerin moral alt boyutlarına ait moral düzeylerini belirlemek için, her bir ifadeye ilişkin; aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular yukarıda belirtilen değerlere göre yorumlanmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin moral düzeylerine ilişkin görüşlerinin, moral alt boyutlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini saptamak için "ilişkili ölçümler için varyans analizi", boyutlara ilişkin çoklu karşılaştırma yapmak için ise Bonferroni testi (Ural ve Kılıç, 2005:199) kullanılmıştır.

Araştırmada toplanan veriler SPSS 10.0 for Windows paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “okul müdürü ile olan uyum” moral alt boyutuna ait ifadelerle ilişkin bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.Öğretmenlerin “Okul Müdürü İle Olan Uyum” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

1.Öğretmenin Okul Müdürü İle Olan Uyumu	$\bar{X}$	S
2.Okuldaki öğretmenlerin her birinin yaptığı çalışma, okul müdürü tarafından iyi bilinir ve layık olanlar takdir edilirler ve övgü ile değerlendirilirler.	2.53	1.01
3.Öğretmenler okul müdürünün isteği ile yapılan öğretmenler kurulu toplantılarında, okulun yönetim politikasını özgürce eleştirebilirler.	2.68	0.96
5.Okul müdürümüz, okuldaki öğretmenlerle ilişkilerinde taraf tutar.	3.00	0.99
7.Müdürüm, okul öğretmenleri ile ilgilenilme ve yakın ilişki sürdürülebilme konusunda içten bir çaba gösterir.	2.93	0.92
12.Okul müdürümüzün öğretmenler kurulu toplantılarındaki liderlik davranışları, bizleri mesleki gelişim açısından etkiler ve teşvik eder.	2.51	0.96
33.Müdürüm, çalışmalarımı kolaylaştırır ve zevkli hale getirir.	2.66	0.89
38.Okul müdürüm, iyi öğretim yöntemlerini anlar ve fark eder.	2.76	0.88
41.Okulumuzda öğretmenlerle müdür arasındaki karşılıklı bilgi-alışverişi ile ilgili olumlu yollar ve yöntemler gelişmiş ve yerleşmiştir.	2.73	0.87
43.Müdürüm, benim sınıfıma karşı içten bir ilgi gösterir.	2.32	1.00
44.Okul müdürümüz, öğretmenler arasındaki bağlılık duygusunu kuvvetlendirir.	2.65	0.95
61.Müdürüm, öğretim kadrosunun sorunları ile ilgilenmekte ve bunları anlayışla ele almaktadır.	2.82	0.87
62.Okula ilişkin sorunları, okul müdürümüzle tereddüt etmeden tartışırım.	2.99	0.93
69.Müdürüm, benimle ve sorunlarımla ilgilenir, görünmektedir.	2.77	0.85
70.Okul müdürüm, okulumuzdaki öğretmenleri habersizce ve gizlice izlemek yerine, onları açıkça denetler ve gerekli rehberliği yapar.	2.77	0.90
72.Okul müdürümüz tarafından yapılan öğretmenler kurulu toplantıları, öğretmenlerin zaman ve enerjilerini boşa harcamalarına neden olur.	2.68	0.99
73.Okul müdürüm öğretmenlik görevimle ilgili sorunlarım karşısında oldukça anlayış gösterir.	2.91	0.82
74.Çalışmalarımın okul müdürüm tarafından adil bir biçimde değerlendirildiği kanısındayım.	2.83	0.85
92.Okul müdürüm dersime girdiği zaman, benim rahatça ders işlememe yardımcı olur.	2.92	0.85
93.Okul müdürüm, öğretmenlerin bireysel güç ve yeteneklerinden azami derecede yararlanır.	2.90	0.82
95.Öğretmenler, kişisel ya da grupsal konu ve sorunlar hakkında okul müdürü ile çekinmeden konuşabilirler.	2.92	0.88
ORTALAMA	2,76	0,60

Tablo 1'e göre; öğretmenlerin, 2,32 ortalama ile "Müdürüm, benim sınıfıma karşı içten bir ilgi gösterir" şeklinde belirtilen 43. maddeye ilişkin moral düzeyleri "Genellikle Düşük", diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise "Genellikle Yüksek" bulunmuştur.

Aynı tabloya göre; söz konusu boyuta ilişkin aritmetik ortalama $\bar{X}=2,76$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, öğretmenlerin "öğretmenin okul müdürü ile olan uyumu" moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin "Genellikle Yüksek" olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu bulgu, öğretmenlerin okul müdürlerini kendi meslektaşları olarak değerlendirip, ortak hedefler etrafında işbirliğine dayalı bir çalışmanın ortak sorumluluğunu paylaştıkları şeklinde yorumlanabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin "meslekten elde edilen doyum" moral alt boyutuna ait ifadelerle ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmenlerin "Meslekten Elde Edilen Doyum" Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

2.Öğretmenin Meslekten Elde Ettiği Doyum	$\bar{X}$	S
19.Öğretmenlik, bana önemli ölçüde kişisel doyum sağlamaktadır.	2.93	0.89
24.Öğretmenlik, topluma karşı yapabileceğim en büyük katkıyı mümkün kılmaktadır.	3.10	0.86
26.Öğretmeyi seviyorum.	3.62	0.76
27.Yeniden meslek seçme olanağım olsa, yine öğretmenliği seçerim.	3.17	1.02
29.Başarılı ve yetenekli öğrencilere öğretmen olmalarını öneririm.	3.01	1.01
30.Başka bir meslekte öğretmenlikteki kadar para kazanabilsem, öğretmenliği bırakırım.	3.22	1.01
46.Öğrencilerle ilişkilerimi, pek çok bakımdan oldukça tatminkar buluyorum.	3.08	0.76
47.Bu okulun önemli bir parçası olduğumu hissediyorum.	2.88	0.86
50.Mevcut durumda kendimi yeterli ve başarılı hissediyorum.	3.26	0.72
51.Eğitsel kollar gibi öğrenci kuruluşlarında çalışmaktan zevk duyuyorum.	2.38	0.98
56.Öğretme konusunda diğer öğretmenlerin daha iyi yetişmiş olmaları, benim için bir dezavantaj teşkil etmektedir.	3.42	0.81
58.Bildiğim kadarıyla diğer öğretmenler, benim iyi bir öğretmen olduğumu düşünmektedirler.	3.06	0,64
60.Öğretmeden kaynaklanan baskı ve gerginlik, öğretmenliği benim için sevimsiz hale getirmektedir.	2.52	1.05
82.Öğrencilerim, öğretmenleri olarak, kendilerine yaptığım yardımı takdir ederler.	3.09	0.75
86.Bir öğretmen olarak, öteki öğretmenler kadar yeterli olduğuma inanıyorum.	3.31	0.85
89.Öğrencilerimle çalışmaktan gerçekten hoşlanırım.	3.37	0.71
100.Şu andaki öğretmenlik mesleğinden yeterince memnunum.	3.04	0.79
ORTALAMA	3,09	0,47

Tablo 2'ye göre: öğretmenlerin, 3,62 ortalama ile “*Öğretmeyi seviyorum*” şeklinde belirtilen 26. madde, 3,42 ortalama ile “*Öğretme konusunda diğer öğretmenlerin daha iyi yetişmiş olmaları, benim için bir dezavantaj teşkil etmektedir*” şeklinde belirtilen 56. madde, 3,37 ortalama ile “*Öğrencilerimle çalışmaktan gerçekten hoşlanırım*” şeklinde belirtilen 89. madde, 3,31 ortalama ile “*Bir öğretmen olarak, öteki öğretmenler kadar yeterli olduğuma inanıyorum*” şeklinde belirtilen 86. madde ve 3,26 ortalama ile “*Mevcut durumda kendimi yeterli ve başarılı hissediyorum*” şeklinde belirtilen 50. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Yüksek”, 2,38 ortalama ile “*Eğitsel kollar gibi öğrenci kuruluşlarında çalışmaktan zevk duyuyorum*” şeklinde belirtilen 51. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Genellikle Düşük”, diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise “Genellikle Yüksek” bulunmuştur.

Aynı tabloya göre; “öğretmenin meslekten elde ettiği doyum” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin aritmetik ortalaması, $\bar{X}=3,09$ olarak bulunmuştur. Bu bulgu, öğretmenlerin “öğretmenin meslekten elde ettiği doyum” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin “Genellikle Yüksek” olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu bulguya dayalı olarak, öğretme etkinliğinin öğretmenlere iş doyumunu sağladığı söylenebilir. Bu durum, öğretmenlerin insan yetiştirme gibi önemli bir görevi üstlendikleri inancıyla kendilerini toplum adına faydalı ve yararlı bulmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “diğer öğretmenlerle olan uyum” moral alt boyutuna ait ifadelere ilişkin bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin “Diğer Öğretmenlerle Olan Uyum” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

3.Öğretmenin Diğer Öğretmenlerle Olan Uyumu	$\bar{X}$	S
18.Okulumuz öğretmenleri arasında, oldukça yaygın biçimde huzursuzluk, tartışma, taraf tutma ve kin gütme vardır.	2,95	0,99
22.Genellikle, okulumuzdaki öğretmenler, birbirlerinin açıklarından istifade etmezler.	2,87	0,98
23.Okulumuzun öğretmenleri; ortak, kişisel ve mesleki amaçlara ulaşmak için birbirleriyle işbirliği yaparlar.	2,85	0,87
28.Okulumuzdaki deneyimli öğretmenler, yeni ve genç öğretmenleri meslektaşları olarak kabul ederler.	3,30	0,88
48.Okulumuzdaki öğretmenlerin mesleki yeterlikleri, tanıdığım diğer okullardaki öğretmenlere göre daha iyi durumdadır.	2,92	0,76
52.Okulumuzda zevkle çalışılacak bir öğretim kadrosu var.	2,96	0,81
53.Birlikte çalıştığım arkadaşlar mesleklerinde iyi yetişmiş kişilerdir.	3,11	0,67
54.Okulumuzdaki öğretmenler, bir takım klikler(gruplar) oluşturma eğilimindedirler.	2,66	0,97
55.Okulumuzdaki öğretmenler, birlik ve beraberlik içinde çalışmaktadırlar.	2,88	0,84
77.Okulumuzdaki öğretmenlerin işbirliği içinde olmaları, benim görevimi zevkle yapmama yardım eder.	3,11	0,89
78.Öğrencilerim bana karşı saygılı davranır ve mesleki yeteneğime güven duyarlar.	3,26	0,77
80.okulumuzdaki öğretmenler, öğrencilerinin davranış ve değer yargılarını olumlu bir şekilde etkiler.	2,99	0,75
84.Okulumuzdaki öteki öğretmenler, çalışmalarımı takdir ederler.	3,00	0,66
87.Birlikte çalıştığım öğretmenler, yüksek meslek ahlakına sahiptirler.	3,04	0,76
90.Okulumuzdaki öğretmenler, öğretim görevine ilişkin çalışmalarda inisiyatif ve yaratıcılık gösterirler.	2,93	0,68
ORTALAMA	2,99	0,52

Tablo 3'e göre; öğretmenlerin, 3,30 ortalama ile “Okulumuzdaki deneyimli öğretmenler, yeni ve genç öğretmenleri meslektaşları olarak kabul ederler” şeklinde belirtilen 28. madde ve 3,26 ortalama ile “Öğrencilerim bana karşı saygılı davranır ve mesleki yeteneğime güven duyarlar” şeklinde belirtilen 78. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Yüksek”, diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise “Genellikle Yüksek” bulunmuştur.

Aynı tabloya göre; boyuta ilişkin aritmetik ortalama $\bar{X}=2,99$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, öğretmenlerin “öğretmenin diğer öğretmenlerle olan uyumu” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin “Genellikle Yüksek” olduğu

şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu, öğretmenlerin birbirlerini mesleki açıdan yeterli, çalışma yaşamının gerektirdiği ilişkileri sağlıklı bir düzeye taşıyabilecek yeterliklere sahip olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu bulgu, öğretmenlerin meslektaşlarını iş ahlakı açısından yeterli görmelerinden de kaynaklanmış olabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “maaş doyumu” moral alt boyutuna ait ifadelerle ilişkin bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Öğretmenlerin “Maaş Doymu” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

4.Öğretmenin Maaş Doymu	$\bar{X}$	S
4.Öğretmenler maaş ve ücretleri ile ilgili önerilerinin, okul müdürü tarafından ilgili makamlara iletilmesine inanırlar.	2,35	1,10
9.Maaş ve ücret artışlarının belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden memnunum.	1,67	1,01
32.Elverdiğince okul; öğretmenlerin mesleki çalışmaları, gezileri, ek gelirleri gibi konularda oldukça cömert bir tutum izlemektedir.	2,23	0,95
36.Öğretmenlerin maaş ve ücretleriyle ilgili politika, adalet ölçülerine göre uygulanır.	1,74	0,91
39.Öğretmenler, maaş ve ücret artışlarında yetkililerce izlenmekte olan politikayı açıkça bilirler.	2,25	1,02
65.Öğretmenlikteki maaş ve ücret uygulaması, mesleki yeterliliği yeterince göz önüne almaktadır.	1,78	0,86
75.Çalışmakta olduğum öğretim kademesinde, öğretmenlere verilen maaş, bildiğim diğer kademelerde çalışan öğretmenlere verilen maaşa göre daha iyidir.	2,04	0,95
ORTALAMA	2,01	0,58

Tablo 4’e göre; öğretmenlerin, 1,67 ortalama ile “Maaş ve ücret artışlarının belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden memnunum” şeklinde belirtilen 9. madde ve 1,74 ortalama ile “Öğretmenlerin maaş ve ücretleriyle ilgili politika, adalet ölçülerine göre uygulanır” şeklinde belirtilen 36. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Düşük”, diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise “Genellikle Düşük” bulunmuştur.

Tablo 4’de boyuta ilişkin moral düzeylerinin aritmetik ortalaması $\bar{X}=2,01$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, öğretmenlerin “öğretmenin maaş doyumu” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin “Genellikle Düşük” olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu bulgu, öğretmenlerin mesleğinin gerektirdiği yüksek standartlara ulaşma arzusundan kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca bu durum, öğretmenlik

mesleğinde ekonomik eşitlik ilkesinin daha çok gözetilmesi gerektiğine olan inançtan da kaynaklanabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “iş yükü” moral alt boyutuna ait ifadelere ilişkin bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin “İş Yükü” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

5.Öğretmenin İş Yükü	$\bar{X}$	S
1. Çeşitli planlar, raporlar, gereksiz ayrıntılar ve "kırtasiyecilik" zamanının büyük bir kısmını almaktadır.	1,95	0,87
6. Bu okuldaki öğretmenlerin, aşırı ölçüde kırtasiyecilik yapmaları, pek çok şeyi gereksiz yere kayda geçirmeleri istenir.	2,67	0,91
8. Öğretmenin çevre ile ilgilenmek için çok fazla zaman ayırması beklenmektedir.	2,54	0,83
10. Benim bir haftada okula ayırdığım zaman pek çok öğretmeninkinden daha fazladır.	2,27	0,99
11. Okulumuzdaki sosyal faaliyetler, belirli gün ve haftalar gibi ders dışı çalışmalar öğretmenin çok fazla zamanını almaktadır.	2,49	0,92
14. Bir öğretmenin çalışmak zorunda olduğu süre makul ölçülerin üstündedir.	2,24	0,99
31. Ders programında derslerimin yerleştirilişinden memnun değilim.	2,64	1,03
34. Mesleki gelişmelere ayak uydurmak bana büyük bir yük gibi gelir.	3,31	0,84
40. Benim sınıflarım, problemlili öğrencilerin gönderildiği bir yer olarak kullanılmaktadır.	3,07	1,00
42. Bu okuldaki öğretim yüküm makul ölçülerin üstündedir.	2,66	0,89
45. Öğretim yükümün ağırlığı, meslek dışı etkinliklerimi çok fazla sınırlamaktadır.	2,39	0,90
76. Öğrencilerin pek çok davranışları sinirime dokunur.	2,99	0,88
83. Bence, öğretmenlikten daha güç ve kişisel yetenekleri zorlayan bir başka meslek yoktur.	2,95	0,88
ORTALAMA	2,63	0,39

Tablo 5’e göre; öğretmenlerin, 3,31 ortalama ile “Mesleki gelişmelere ayak uydurmak bana büyük bir yük gibi gelir.” şeklinde belirtilen 34. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Yüksek”, 1,95 ortalama ile “Çeşitli planlar, raporlar, gereksiz ayrıntılar ve kırtasiyecilik zamanının büyük bir kısmını almaktadır” şeklinde belirtilen 1. madde, 2,24 ortalama ile “Bir öğretmenin çalışmak zorunda olduğu süre makul ölçülerin üstündedir” şeklinde belirtilen 14. madde, 2,27 ortalama ile “Benim bir haftada okula ayırdığım zaman pek çok öğretmeninkinden daha fazladır” şeklinde belirtilen 10. madde, 2,39 ortalama ile “Öğretim yükümün ağırlığı, meslek dışı etkinliklerimi çok fazla sınırlamaktadır” şeklinde belirtilen 45. madde ve 2,49 ortalama ile “Okulumuzdaki sosyal faaliyetler, belirli gün ve haftalar gibi ders dışı çalışmalar öğretmenin çok fazla zamanını almaktadır” şeklinde

belirtilen 11. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Genellikle Düşük”, diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise “Genellikle Yüksek” bulunmuştur.

Aynı tabloya göre; bu moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin aritmetik ortalaması $\bar{X}=2,63$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, öğretmenlerin “öğretmenin iş yükü” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin “Genellikle Yüksek” olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu bulguya dayalı olarak, öğretmenlerin iş yüklerine ilişkin düşüncelerinin, diğer mesleklerdeki iş yükü düzeyleriyle yapılan karşılaştırmalardan etkilenmiş olduğu söylenebilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “eğitim öğretim programına ilişkin sorunlar” moral alt boyutuna ait ifadelerle ilişkin bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Öğretmenlerin “Eğitim Öğretim Programına İlişkin Sorunlar” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

6.Eğitim Öğretim Programına İlişkin Sorunlar	$\bar{X}$	S
17. Okullarımızda dengeli bir müfredat programı uygulanmaktadır.	2,46	1,01
20. Okullarımızda uygulanmakta olan müfredat programı, öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkları dikkate alır.	2,02	0,95
25. Okullarımızda uygulanmakta olan müfredat programının önemli ölçüde değişikliğe gereksinimi vardır.	1,73	0,88
79. Uygulanmakta olan müfredat programı ile okulun, amaç ve hedeflerine ulaşması olanaksızdır.	2,43	0,93
88. Okulumuzda uygulanmakta olan müfredat programı, öğrencilerin aydın ve sorumluluk sahibi yurttaşlar olarak yetişmelerini sağlar.	2,57	0,82
ORTALAMA	2,24	0,63

Tablo 6’ya göre; öğretmenlerin, 2,57 ortalama ile “Okulumuzda uygulanmakta olan müfredat programı, öğrencilerin aydın ve sorumluluk sahibi yurttaşlar olarak yetişmelerini sağlar” şeklinde belirtilen 88. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Genellikle Yüksek”, 1,73 ortalama ile “Okullarımızda uygulanmakta olan müfredat programının önemli ölçüde değişikliğe gereksinimi vardır” şeklinde belirtilen 25. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Düşük”, diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise “Genellikle Düşük” bulunmuştur. Boyuta ait moral düzeylerinin aritmetik ortalaması $\bar{X}=2,24$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, öğretmenlerin “eğitim öğretim programına ilişkin sorunlar” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin “Genellikle Düşük” olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Bu bulgu, öğretmenlerin kendi plan ve programlarını bağımsız olarak oluşturma gereksinimlerin karşılanamamasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca, bu konuya ilişkin öğretmen görüşleri, program hedefleriyle öğrenci beklentilerinin örtüşmemesinden etkilenmiş olabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “öğretmenin statüsü” moral alt boyutuna ait ifadelere ilişkin bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Öğretmenlerin “Öğretmenin Statüsü” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

7.Öğretmenin Statüsü	$\bar{X}$	S
13. Öğretmenlik bana, bulunduğum çevrede arzu ettiğim sosyal statüyü sağlar.	2,64	0,91
15. Öğretmenlik, sevdiğim pek çok maddi ve kültürel konularla ilgilenmemi ve bunlardan zevk almamı mümkün kılmaktadır.	2,65	0,96
35. Çevrenin öğretmenlere yönelik tutumu, öğretmenlerin kendilerini toplumun gerçek bir parçası olarak görmelerini sağlar.	2,79	0,89
37. Öğretmenlik bana, bir meslekte sahip olmayı istediğim güvenceyi vermektedir.	2,79	0,90
63. Öğretmenlik bana istediğim saygınlığı sağlar.	2,98	0,85
64. Öğretmenlik sayesinde, aileme yeterli bir geçim düzeyi sağlayabiliyorum.	2,43	1,00
68. Çevremizdeki insanlar, öğretmenlerine karşı saygı gösterir ve onlara meslek erbabı kişiler olarak davranırlar.	2,74	0,79
71. Öğretmenlerin, bu çevrenin insanları tarafından kabul görmeleri zordur.	3,06	0,85
ORTALAMA	2,76	0,56

Tablo 7’ye göre; öğretmenlerin, 2,43 ortalama ile “*Öğretmenlik sayesinde, aileme yeterli bir geçim düzeyi sağlayabiliyorum*” şeklinde belirtilen 64. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Genellikle Düşük”, diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise “Genellikle Yüksek” bulunmuştur.

Aynı tabloya göre; bu boyuta ait moral düzeylerinin aritmetik ortalaması $\bar{X}=2,76$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, öğretmenlerin “öğretmenin statüsü” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin “Genellikle Yüksek” olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu bulguya dayalı olarak, öğretmenlerin mesleklerinin saygın bir meslek olduğuna dönük inançlarının yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca bu bulgu, öğretmenlik mesleğinin saygınlığının yüksek olduğuna dair toplumsal kanaatin öğretmen görüşlerini etkilemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “öğretmenin toplumdaki gördüğü destek” moral alt boyutuna ait ifadelere ilişkin bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Öğretmenlerin “Öğretmenin Toplumdan Gördüğü Destek” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

8.Öğretmenin Toplumdan Gördüğü Destek	$\bar{X}$	S
66. Okulumuz çevresinde insanların çoğunluğu iyi eğitimi anlamakta ve takdir etmektedirler.	2,46	0,84
67. Benim görüşüme göre, bu okul çevresi çocuk yetiştirmek için iyi bir ortam oluşturmaktadır.	2,55	0,87
94. Bu çevrenin insanları, okula karşı içten ve yürekten ilgi gösterirler.	2,47	0,86
96. Toplumsal çevre, öğretmenlerin atanmaları ve yerinde kalmalarına ilişkin dürüstçe yapılan işlemleri destekler.	2,35	0,93
97. Bu çevre iyi bir eğitim programını desteklemeye isteklidir.	2,49	0,82
ORTALAMA	2,47	0,60

Tablo 8'e göre; öğretmenlerin, 2,55 ortalama ile “Benim görüşüme göre, bu okul çevresi çocuk yetiştirmek için iyi bir ortam oluşturmaktadır” şeklinde belirtilen 67. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Genellikle Yüksek”, diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise “Genellikle Düşük” bulunmuştur.

Tablo 8'de “öğretmenin toplumdan gördüğü destek” alt boyutuna ait moral düzeylerinin aritmetik ortalaması $\bar{X}=2,47$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, öğretmenlerin “öğretmenin toplumdan gördüğü destek” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin “Genellikle Düşük” olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu bulguya dayalı olarak, Okulların ihtiyaç duyduğu kaynakların devlet tarafından karşılanıyor olması, toplumun okula ve öğretmene dönük desteğini doğrudan yapmak yerine dolaylı yaptığı düşüncesini doğurduğu söylenebilir. Bu düşünce, öğretmenlerin toplumdan gördüğü destek görüşlerini etkilemiş olabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin “okulun olanakları ve hizmetleri” moral alt boyutuna ait ifadelerle ilişkin bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Öğretmenlerin “Okulun Olanakları ve Hizmetleri” Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

9.Okulun Olanakları ve Hizmetleri	$\bar{X}$	S
16. Derslerimde kullanabilmem için okulumca yeteri kadar araç ve gereç sağlanır.	2,73	1,07
21. Araç-gereç ve hizmetlerin sağlanmasına ilişkin işlemler iyi belirlenmiştir.	2,43	0,93
49. Okulum, öğretmenlere yeteri kadar görsel, işitsel ders aracı ile projeksiyon. ..vb aletleri sağlar.	2,84	1,02
57. Okulumuzda öğretmenlere yeterli bir sekreterlik ve büro hizmeti sağlanmaktadır.	2,59	0,96
59. Okuttuğum sınıf ve işlenen konular açısından kitaplığın olanakları ve kaynakları yeterlidir.	2,51	0,98
ORTALAMA	2,62	0,73

Tablo 9'a göre; öğretmenlerin, 2,43 ortalama ile "Araç-gereç ve hizmetlerin sağlanmasına ilişkin işlemler iyi belirlenmiştir" şeklinde belirtilen 21. maddeye ilişkin moral düzeyleri "Genellikle Düşük", diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise "Genellikle Yüksek" bulunmuştur. Boyuta ilişkin moral düzeylerinin aritmetik ortalaması $\bar{X}=2,62$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, öğretmenlerin "okulun olanakları ve hizmetleri" moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin "Genellikle Yüksek" olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Bu bulgu, öğretmenlerin azla yetinme duygusuna sahip oldukları düşüncesinin bir sonucu olabilir.

Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin "toplumsal baskı" moral alt boyutuna ait ifadelere ilişkin bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Öğretmenlerin "Toplumsal Baskı" Moral Alt Boyutuna Ait Moral Düzeylerine İlişkin Bulgular

10.Toplumsal Baskı	$\bar{X}$	S
81. Çevremizdeki insanlar, öğretmenlerden gücünün üstünde bir öğretmenlik görevi beklerler.	2,25	0,89
85. Bir öğretmen olarak çevrem, okul dışındaki kişisel yaşantımı oldukça kısıtlamaktadır.	2,85	0,85
91. Bu çevredeki öğretmenler, tartışmalı konuları sınıfta öğrencileriyle konuşmakta bir sakınca görmezler.	2,70	0,77
98. Çevre, öğretmenlerin pek çok sosyal etkinliklerde görev almalarını bekler.	2,36	0,82
99. Bir öğretmen olarak çevrenin baskıları, mesleğime ve topluma karşı yapabileceklerimin en iyisini yapmama engel olur.	2,89	0,88
ORTALAMA	2,61	0,42

Tablo 10'a göre; öğretmenlerin, 2,25 ortalama ile "Çevremizdeki insanlar, öğretmenlerden gücünün üstünde bir öğretmenlik görevi beklerler" şeklinde belirtilen 81. madde ve 2,36 ortalama ile "Çevre, öğretmenlerin pek çok sosyal etkinliklerde görev almalarını bekler" şeklinde belirtilen 98. maddeye ilişkin moral düzeyleri "Genellikle Düşük", diğer maddelere ilişkin moral düzeyleri ise "Genellikle Yüksek" bulunmuştur.

Aynı tabloya göre; toplumsal baskı alt boyutuna ait moral düzeylerinin aritmetik ortalaması $\bar{X}=2,61$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, öğretmenlerin "toplumsal baskı" moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin "Genellikle Yüksek" olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu bulgu, toplumun gözünde öğretmenlerin saygın, kültürlü, bilgili birer vatandaş olarak görülmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 11'de, ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin, moral düzeylerinin moral alt boyutlarına göre karşılaştırılması yer almaktadır.

Tablo 11. Öğretmenlerin Moral Alt Boyutlarına Ait Moral Düzeyleri Arasındaki Farklara İlişkin İlişkili Ölçümler İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANS KAYNAĞI	sd	KT	KO	F Değeri	P Değeri
Gönel	2819			128,47	0.000*
Deneklerarası	281	297,325	1,058		
Ölçümlerarası	9	262,636	29,182		
Hata	2529	574,458	0,227		

* $P < 0,05$

Tablo 11'e göre, öğretmenlerin moral düzeylerine ilişkin görüşleri, moral alt boyutlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F=128,47$; $p < 0,05$).

Söz konusu farklılığın hangi boyutlar arasında olduğunu tespit etmek için Çoklu Karşılaştırma - Benferroni Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Öğretmenlerin Moral Alt Boyutlarına Ait Moral Düzeyleri Arasındaki Farklar İçin Çoklu Karşılaştırma-Benferroni Testi Sonuçları

$\bar{X}$	Moral Alt Boyutları	1. Boyut	2. Boyut	3. Boyut	4. Boyut	5. Boyut	6. Boyut	7. Boyut	8. Boyut	9. Boyut	10. Boyut
2,76	1.Öğretmenin Okul Müdürlü ile Olan Uyum		X	X	X	X	X	-	X	X	X
3,09	2.Öğretmenin Meslekten Elde Ettiği Doyum	X		X	X	X	X	X	X	X	X
2,99	3.Öğretmenin Diğer Öğretmenlerle Olan Uyum	X	X		X	X	X	X	X	X	X
2,09	4.Öğretmenin Maaş Doyumu	X	X	X		X	X	X	X	X	X
2,63	5.Öğretmenin İş Yükü	X	X	X	X		X	X	X	-	-
2,24	6.Eğitim Öğretim Programına İlişkin Sorunlar	X	X	X	X	X		X	X	X	X
2,76	7.Öğretmenin Statüsü	-	X	X	X	X	X		X	-	X
2,47	8.Öğretmenin Toplumdan Gördüğü Destek	X	X	X	X	X	X	X		-	-
2,62	9.Okulun Olanakları Ve Hizmetleri	X	X	X	X	-	X	-	X		-
2,61	10.Toplumsal Baskı	X	X	X	X	-	X	X	X	-	

Tablo 12'ye göre, öğretmenlerin sadece; "öğretmenin okul müdürü ile olan uyumu" ile "öğretmenin statüsü", "öğretmenin iş yükü" ile "okulun olanakları ve hizmetleri", "öğretmenin iş yükü" ile "toplumsal baskı", "öğretmenin statüsü" ile "okulun olanakları ve hizmetleri", "okulun olanakları ve hizmetleri" ile "toplumsal baskı" moral alt boyutlarına ait moral düzeyleri arasında anlamlı fark yoktur. Öğretmenlerin, diğer bütün moral alt boyutlarına ait moral düzeyleri arasında anlamlı fark vardır.

Tablo 12'de verilen öğretmenlerin moral alt boyutlarına ilişkin görüşlerinin ortalamaları incelendiğinde, ortalama büyüklüğüne göre; 3,09 ortalama ile "öğretmenin meslekten elde ettiği doyum" en yüksek, buna karşın 2,09 ortalama ile "öğretmenin maaş doyum" en düşük çıkmıştır. Bu bulgu, Üstüner (1999)'in "öğretmenlerin en düşük morale sahip oldukları alt boyut *öğretmenin maaş doyum*, en yüksek morale sahip oldukları alt boyut *öğretmenin meslekten elde ettiği doyum* olmaktadır" bulgusuyla paralellik göstermektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak öğretmenlerin "maaş doyum", "eğitim öğretim programına ilişkin sorunlar" ve "toplumdan görülen destek" moral alt boyutlarına ait moral düzeyleri "Genellikle Düşük", diğer moral alt boyutlarına ait moral düzeyleri ise "Genellikle Yüksek" bulunmuştur. Araştırmada anket maddeleri ile ilgili olarak şu sonuçlar elde edilmiştir.

"Çeşitli planlar, raporlar, gereksiz ayrıntılar ve kırtasiyecilik zamanının büyük bir kısmını almaktadır" şeklinde belirtilen 1. madde, "Benim bir haftada okula ayırdığım zaman pek çok öğretmeninkinden daha fazladır" şeklinde belirtilen 10. madde, "Okulumuzdaki sosyal faaliyetler, belirli gün ve haftalar gibi ders dışı çalışmalar öğretmenin çok fazla zamanını almaktadır" şeklinde belirtilen 11. madde, "Bir öğretmenin çalışmak zorunda olduğu süre makul ölçülerin üstündedir" şeklinde belirtilen 14. madde, "Araç-gereç ve hizmetlerin sağlanmasına ilişkin işlemler iyi belirlenmiştir" şeklinde belirtilen 21. madde, "Müdürüm, benim sınıfıma karşı içten bir ilgi gösterir" şeklinde belirtilen 43. madde, "Eğitsel kollar gibi öğrenci kuruluşlarında çalışmaktan zevk duyuyorum" şeklinde belirtilen 51. madde,

"Öğretim yükümün ağırlığı, meslek dışı etkinliklerimi çok fazla sınırlamaktadır" şeklinde belirtilen 45. madde, "Öğretmenlik sayesinde, aileme yeterli bir geçim düzeyi sağlayabiliyorum" şeklinde belirtilen 64. madde, "Çevremizdeki insanlar, öğretmenlerden gücünün üstünde bir öğretmenlik görevi beklerler" şeklinde belirtilen 81. madde ve "Çevre, öğretmenlerin pek çok sosyal etkinliklerde görev almalarını bekler" şeklinde belirtilen 98. maddeye ilişkin moral düzeyleri "Genellikle Düşük" bulunmuştur.

“Maaş ve ücret artışlarının belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden memnunum” şeklinde belirtilen 9. madde, “Okullarımızda uygulanmakta olan müfredat programının önemli ölçüde değişikliğe gereksinimi vardır” şeklinde belirtilen 25. madde ve “Öğretmenlerin maaş ve ücretleriyle ilgili politika, adalet ölçülerine göre uygulanır” şeklinde belirtilen 36. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Düşük” bulunmuştur.

“Öğretmeyi seviyorum” şeklinde belirtilen 26. madde, “Okulumuzdaki deneyimli öğretmenler, yeni ve genç öğretmenleri meslektaşları olarak kabul ederler” şeklinde belirtilen 28. madde, “Mesleki gelişmelere ayak uydurmak bana büyük bir yük gibi gelir” şeklinde belirtilen 34. madde, “Mevcut durumda kendimi yeterli ve başarılı hissediyorum” şeklinde belirtilen 50. madde, “Öğretme konusunda diğer öğretmenlerin daha iyi yetişmiş olmaları, benim için bir dezavantaj teşkil etmektedir” şeklinde belirtilen 56. madde, “Öğrencilerim bana karşı saygılı davranır ve mesleki yeteneğime güven duyarlar” şeklinde belirtilen 78. madde, “Bir öğretmen olarak, öteki öğretmenler kadar yeterli olduğuma inanıyorum” şeklinde belirtilen 86. madde ve “Öğrencilerimle çalışmaktan gerçekten hoşlanırım” şeklinde belirtilen 89. maddeye ilişkin moral düzeyleri “Yüksek” bulunmuştur.

Öğretmenlerin moral düzeylerine ilişkin görüşleri, moral alt boyutlarına göre anlamlı farklılıklar göstermiştir. Bazı boyutlarda öğretmenlerin moral düzeylerinin diğerlerine oranla yüksek olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin “meslekten elde edilen doyum” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin diğerlerine göre yüksek olması, öğretmenlik mesleğinin zevkli olması ve manevi tatmin sağlaması, “öğretmenin maaş doyumunu” moral alt boyutuna ait moral düzeylerinin diğerlerine göre düşük olması da öğretmen maaşlarının yetersizliğine, bunun sonucunda da öğretmenlerin almış oldukları maaşlardan memnun olmadıklarına bağlanabilir.

Ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin morallerini konu alan bu araştırmanın sonuçları ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Öğretmenlerin morallerinin yükseltilebilmesi için;

1. Okul yöneticileri, öğretmenlere ve onların sınıflarına karşı ilgi gösterebilir.
2. Öğretmenler için, eğitsel kollar gibi ders dışı etkinliklerde çalışmak zevkli hale getirilebilir.
3. Öğretmen maaşları yükseltilebilir.
4. Gereksiz planlar, raporlar, ayrıntılar ve kırtasiyecilik en asgari seviyeye indirilebilir.
5. Öğretmenlerin çalışma saatleri arasında denge kurulabilir.

6. Okullardaki sosyal faaliyetler, belirli günler gibi ders dışı çalışmalar zaman olarak kısa düzenlenebilir.
7. Okul-çevre ilişkilerine önem verilebilir ve okulların toplumdan daha çok destek görmesi için çalışmalar yapılabilir.

Okullarda araç-gereç ve hizmetlerin sağlanmasına ilişkin işlemler de aksaklığı meydana verilmenden, araç-gereçlerin etkin olarak kullanılması sağlanabilir.

Kaynakça

- Aksay, O. (2005) "Ortaöğretim Okullarında Karara Katılma Ve Öğretmen Morali". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- Alıç, M. (1985) "Okul Müdürünün Liderlik Davranışları ile Öğretmen Morali Arasındaki İlişkiler". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Alıç, M. (1995) Eğitimin Kuramsal Temelleri. Yayınlanmamış Eser. İstanbul.
- Aşkun, İ.C. (1978) İşgören. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. Eskişehir.
- Aydın, M. (2000) Çağdaş Eğitim Denetimi. Hatiboğlu Yayınevi. Ankara.
- Başaran, İ.E. (1982) Örgütsel Davranışın Yönetimi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. Ankara.
- Başaran, İ.E. (2000) Örgütsel Davranış. Feryal Matbaası. Ankara.
- Blau, P.M. ve Scott, R.W. (1962) Formal Organizations. Chadler Publishing Company. San Francisco.
- Brown, S.E. ve Sikes, V.J. (1975) Morale of Directors Of Curriculum And Instruction As Related To Perceptions Of Leader Behavior. Education, 99:121-126.
- Bursalıoğlu, Z. (1998) Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Pegem Yayınevi. Ankara.
- Davis, K. (1982) İşletmelerde İnsan Davranışı: Örgütsel Davranış. (Çev: Tomris Somay ve Diğerleri), İstanbul Matbaası. İstanbul.
- Eren E. (2001) Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. Beta Yayınları. İstanbul.
- Halloran, J. (1986) Personel and Human Resource Management. Prentice Hall Inc. New Jersey.
- Hoy, W.K. ve Miskel, C.G. (1982) Educational Administration: Theory, Research and Practice. Random House. New York.
- Lawler, E. (1976) Control Systems In Organizations. (Ed: M:D: Dunnette) Handbook Of Industrial And Organizational Psychology. Rand McNally. Chicago.
- NEA (National Education Asociation). (1965) Sampling and Statistic Handbook for Surveys in Education, National Education Asociation Press. Washington.
- Özdamar, K. (2001) SPSS ile Biyoistatistik. Kaan Kitabevi. Ankara.

- Şenatarlar, F. (1978) *Personel Yönetimi ve Beşeri İlişkiler*. İstanbul Üniversitesi Kitabevi. İstanbul.
- Tutum, C. (1979) *Personel Yönetimi*. Doğan Basımevi. Ankara.
- Unruh, A. ve Turner, H.E. (1970) *Supervision for Change and Innovation*, Houghton Mifflin Company. Boston.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2005) *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Üstüner, M. (1999) "Okul Yöneticilerinin Öğretmenleri Etkilemekte Kullandıkları Güçler ve Öğretmen Morali". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.